

Elena Mária RUMÁNKOVÁ

DEŇ

*ako stvorený
na spomienky*

MARENČIN PT

DEŇ AKO STVORENÝ
NA SPOMIENKY

Elena Mária Rumánková

Deň ako stvorený na spomienky

MARENČINPT

© Elena Mária Rumánková, 2023

© Marenčin PT, spol. s r. o., 2023

Jelenia 6, 811 05 Bratislava, Slovakia

www.marencin.sk marencin@marencin.sk

Cover © Martina Monošová

Layout © Marenčin Media, s. r. o.

1022. publikácia, 1. vydanie

ISBN 978-80-569-1183-9 (viaz.)

ISBN 978-80-569-1184-6 (ePDF)

ISBN 978-80-569-1185-3 (ePub)

POĎAKOVANIE AKO PREDSLOV

Moja rodina a priatelia poznajú takmer všetky príbehy, ktoré si prečítate v tejto zbierke poviedok. Ale poznali ich len z môjho rozprávania. A mne vôbec nenapadlo, že príbehom dám jedného dňa literárnu podobu.

No napadlo to mojim blízkym...

A tak chcem poďakovať mojim deťom, dcére Martine Monošovej a synovi Ivanovi R. V. Rumánkovi ako prvým čitateľom mojej knihy poviedok, ktorí ma uhovorili, aby som dala na papier spomienky zo svojho života. Sú rozdelené do štyroch častí. Najskôr príbehy mojich obrazov, ďalej skutočné príbehy zo života – rôzne spomienky na ľudí, miesta a udalosti, ktoré sa naozaj stali, a napokon zážitky z ciest z Ameriky a z bývalého Sovietskeho zväzu. Nie sú to klasické cestopisy, skôr len zopár mojich osobných postrehov, dojmov a zážitkov z ciest po svete, aký býval kedysi.

Obom svojim deťom tiež ďakujem za mimoriadnu pomoc pri dokončovaní textov, za ich jazykovú úpravu a pripomienkovanie.

Chcem sa tiež poďakovať mojej opatrovateľke Jarke Pavelkovej. Vždy, keď sme sedeli u nás doma, zo stien na nás hľadeli moje obrazy, ju zaujímali a ja som jej o nich rozprávala. Pozorne počúvala, občas sa na niečo spýtala a tak vlastne stála pri zrode tých príbehov. Lebo aj obrazy majú svoje príbehy a osudy a aj vďaka nej uzreli svetlo sveta v literárnej podobe.

Ďakujem aj mojej kolegyni a priateľke Marienke Janegovej za osvieženie spomienok na mnohé spoločné zážitky zo ZSSR, na ktoré som už aj pozabudla.

A ďakujem i Vám, milí čitatelia, že sa púšťate spolu so mnou na dlhú cestu príbehov, ktoré sa stali súčasťou môjho života, ale i časťou života iných ľudí. Mojich priateľov a mojich známych.

Autorka

I. RUŽE NA PALETE

alebo

AJ OBRAZY MAJÚ
SVOJE PRÍBEHY

Príbehy obrazov

Záružlie pri potoku

V jednu letnú nedeľu sme sa so sestrou boli prejsť za mesto a po pravej strane cesty svietilo pole rozkvitnutých slnečníc. Sprevádzali nás pekný kus cesty, zlaté hlávky mali otočené smerom k nám a včely popri nich blažene bzučali z prebytku voňavého nazbieraného materiálu.

„Ela, porozprávaj mi ešte raz, ako si počmárala tie svoje slnečnice.“

„Ale, veď si to už počula vari stokrát.“

„Nech!“ Pozrie sa vyzývavo na mňa. „Rada si to vypočujem aj po stoprvý raz. Mala by si tie príbehy napísať!“

Chvíľu som o tom aj zauvažovala, no čoskoro mi to vyšumelo z hlavy.

A asi by ostalo len pri tom uvažovaní, keby nie Jarky...

Sedeli sme u nás doma s Jarkou, mojou opatrovatelkou, ktorá mi pomáha s nákupmi, prácami okolo domácnosti a zabehne i k lekárovi po lieky. Moja pravá ruka vždy, keď ju potrebujem. Chodí ku mne odvtedy, ako mi lekár určil diagnózu so srdcom.

Prezerá si pozorne moje obrazy rozvešané po stenách a pri niektorých sa pristaví i dlhšie. Teší ma to, sú to obrazy z desaťročí môjho maľovania a všetky pripomínajú náš kraj pod Veľkou Javorinou, kde som prežila takmer celý svoj život. Stodôlky vo všetkých ročných obdobiach, panoráma krajiny s mäkkými modrými tónmi, ktoré sa

nežne stelú pod horami až k horizontu, lúčne i záhradné kvety voľne i vo vázach. Svetlo v nich prechádza do hlbokých tieňov a rozohráva nádheru prírodných darov na plátne, zátišia kytíc kvetov v čistom priehľadnom skle, kde vo vode pôsobí dokonalý optický klam a stonky sa lámu pod elipsou hladiny vody.

„Kedy ste zistili, že chcete maľovať?“ pýta sa zaujato a neodtráha pohľad od obrazov.

„Ani neviem, Jarka. Pamätám si, že som rada kreslila už od malička. Viem, že som si predstavovala tie najkrajšie princezné a rytierov v skvelom brnení a bola som sklamaná, že to nebolo na papieri také pekné ako v mojich predstavách. Ale ja som znovu a znovu skúšala, až kým som nebola ako-tak spokojná. Dnes viem, že ak chce človek maľovať, musí sa aj učiť ťažko maľovať, a hlavne, ako sa pozeráť na objekt, ktorý chce namaľovať. Čo zachytiť, čo vynechať, čo zdôrazniť, čo len naznačiť, čo si nevšimáť. Nie každý, kto sa díva, vidí.“

A vtedy sa mi v pamäti vynorí príbeh z môjho detstva.

Na meštianke – dnes by sme povedali na druhom stupni základnej školy, sme mali predmet kreslenie, dnes výtvarná výchova. Učila nás to pani učiteľka, ktorá nebola kvalifikovanou učiteľkou kreslenia. Vtedy som tomu nerozumela, no dnes viem, že predmety, na ktoré niet na škole špecialistov, hlavne výchovné predmety, sa rozdeľia medzi učiteľov, ktorí majú k tomu najbližšie, nuž a tí si musia poradiť, ako vedia.

Kedysi dávno učil na našej meštianke kreslenie výborný učiteľ Peter Uhlík, ktorý neskôr pôsobil na strednej škole v Bratislave. Bol tam nielen výborným učiteľom matema-

tiky, (napísal aj učebnicu matematiky), ale aj umeleckým rezbárom. Dokonca v roku 1929 v Chráme sv. Víta v Prahe vytvoril jeden z troch reliéfov na vstupných drevených dverách 18. kaplnky Najsvätejšej sviatosti. Vo výtvarnom kabinete v škole po ňom ostali odložené najlepšie výkresy jeho staroturianskych žiakov a učitelia ich potom roky používali ako vzorové pomôcky na hodinách kreslenia. V dlhej kresliarni prišpendlili výkresy na tabuľu a my sme sa mohli na ne chodiť pozeráť zblízka. A potom sme to kreslili. Kresliareň bola veľká s praktickými väčšími stolíkmi, na ktorých sme mali rozložené farby, pohár s vodou, ceruzky a gumu. Ja som vždy bola vysoká, takže som sedela v poslednej lavici, veľa som z toho malého výkresíku, prišpendleného na tabuľi, nevidela, a aj keď som sa išla pozrieť bližšie, kým som sa vrátila k lavici, už sa mi to veru stratilo pred oči aj s detailmi. Našťastie pani učiteľka nám dovolila zobrať si svoj výkres domov a prerobiť ho.

Raz sme mali namaľovať záružlie. Na jar bohato kvitne pri potokoch či v tône hlbokých tieňov pod vysokými jelšami a vrbami s hladkými zelenými listami a sýto žltými, takmer svietivými lesklými kvetmi s farbami ako slnko. Boli nádherné a ja som presne vedela, kde rastú. Natrhala som ich celé náručie, doma som sa z nich vytešovala a maľovala. Rozplývala som sa šťastím z tej jarnej slnečnej krásy. A ako vždy, nakreslila som aj tri, štyri výkresy. Najkrajší som odovzdala a ostatné odo mňa vypýtali kamarátky. Rada som im výkresy darovala. Aspoň nevyjdú nazmar, hovorila som si.

No potom mi vždy prišlo ľúto!

Pani učiteľke sa „ich“, vlastne moje, výkresy vždy páčili, ale...

... ony vždy dostali jednotku a mne dala trojku. Vždy.

„Tak to bola veľká nespravodlivosť,“ otočí sa ku mne Jarka.
„Muselo vám to byť veľmi ľúto! Ako to, že ste na kreslenie celkom nezanevreli?!“

Nie, neodradilo ma to. I naďalej som rada kreslila a rozdávala kamarátkam svoje výkresy. Veď to bolo také úžasné, môcť sa chopiť tej krásy okolo mňa a pomaly, čiarku za čiarkou, farbu za farbou natrvalo zachytiť na papieri ten zázrak, čo sa prchavo stlal okolo mňa ako nádherná výzva. Vyfarbiť ho – a ono sa to podobalo, no predsa to bolo iné ako skutočnosť, a tá radosť bola nová a len moja!

„Ela,“ stáli dievčatá pred mojou lavicou celé nešťastné. „Prišli sme za tebou, lebo nás mrzí, že tebe dala trojku a nám jednotky. My teraz pôjdeme za ňou a všetko jej povieme!“

Zhrozila som sa. „Tak to teda nie! Neopovážte sa! To je vec len medzi nami a ja som rada, že vám tie výkresy dávam, keď ich chcete. Aspoň nevyjdú nazmar!“

Moje odložené výkresy si tak splnili svoje poslanie... Pomohli.

Jarka sa zamyslí: „A to vás netrápilo, že to bolo nespravodlivé?“

„Vôbec,“ smejem sa. „Mohla som predsa ďalej kresliť a maľovať. Koľko som len chcela. Do aleluja! A vôbec nikto mi do toho nemal čo hovoriť.“

A tak to ostalo. Ja som aj naďalej kreslila a maľovala a bol z toho aspoň dvojaký úžitok: radosť na oboch stranách.

Náš pán profesor

Naša pedagogická alma mater, stredná škola pre prípravu učiteľov 1. stupňa základnej školy v Trnave! Kedysi kláštor, v mojich časoch škola pre učiteľov.

Bývala som v internáte, ktorý bol súčasťou školy. Kreslenie nás učil pán profesor Pavol Lukachich (vyslov Lukačič), starší slobodný pán, sám tiež maliar. Pre jeho múdrosť, zmysel pre humor a pokojnú povahu sme ho milovali. Ja teda určite! Naučil nás nielen kresliť a maľovať, ale i výtvárne myslieť a vnímať všetko, čo sme túžili zachytiť na výkrese. Žiaľ, nezachoval sa mi ani jeden môj výkres z toho obdobia. Pamätám si však na jeden, ktorý sme kreslili v triede.

Bolo to pred Vianocami a mali sme namaľovať Deda Mráza – veselého deduška, symbol zimy a radosti, ktorý k nám v tých dobách ranného socializmu prichádzal ako súčasť ruského kultúrneho vplyvu a mal nahradiť nášho tradičného Ježiška.

Celkom sa mi podaril. Dokončila som si ho na internáte a tešila som sa, čo naň povie pán profesor.

Najskôr mlčal a ja som bola v rozpakoch a trochu v napätí, no potom sa na mňa zahľadel a usmial sa: „Elena, ten dedo je rozkošný!“ Zavesil ho v triede na tabuľu. „Viete čo? Pošleme ho do súťaže, uvidíme, čo na to povedia odborníci!“

Nuž a poslal.

Už si nepamätám, čo som to vtedy vyhrala. To pre mňa nebolo dôležité. Najviac som si cenila, že sa môj výkres páčil môjmu obľúbenému pánovi profesorovi.

V maturitnom ročníku sme praxovali na rôznych školách na Slovensku. Dostali sme ponuky zo *zédéešiek* a do jednotlivých dedín a mestečiek sme sa rozdelili podľa toho, kto to mal k bydlisku najbližšie. Ja som sa dostala na čachtickú školu k pani učiteľke Čimčurovej. Učila prváčikov a ja som sa na prax naozaj tešila.

Deti boli úžasné, škola ešte úžasnejšia a ja som sa vyžívala v úlohe budúcej „súdružky učiteľky“, ako sa vtedy titulovalo. Do Čachtíc som dochádzala denne zo Starej Turej a už vo vlaku zo školy domov som si premyslela pomôcky, aké si pripravím pre mojich prváčikov na nasledujúci deň. Vždy pred tunelom, ešte pred malebným vysokým kopcom, na ktorom sa vypína Čachtický hrad, som sa postavila k oknu vpravo. Tam, pred tunelom, pred maličkým železničiariským domcom, čakali na mňa moje dve žiačky – dvojičky, ktoré tam na mňa vždy striehli a oboma rukami mi kývali a kývali, až kým sa vlak v tme tunela nestratil.

Jedného dňa som prišla ráno do triedy skôr a na tabuľu som pripevnila veľký kartón, ktorý som si ako pomôcku pripravila doma včera. Namalovala som naň jarnú lúku s lístkami tráv a bylín, v pozadí modré nebo s baránkami bielych oblakov. Hodina *počtov* sa mohla začať!

Len čo zazvonilo, dvere sa otvorili a... a ja som skoro omdlela od prekvapenia. Vždy usmievavá pani učiteľka Čimčurová viedla do triedy dvoch profesorov z našej školy, pánov profesorov Lukachicha a Kozáčika.

„Milé deti, dnes máme vzácnu návštevu,“ ohlásila zvo-

nivým hlasom mojich pánov profesorov z Trnavy. „Prišli sa na vás pozrieť, čo všetko viete a či ste poslušní žiaci.“ Vlúdne sa usmiala a vyučovanie sa začalo.

Všetko bolo, ako malo byť a hodina matematiky bežala bez zádrhelov.

Keď sme prešli k počítaniu, z panelu zelenej lúky, visiaceho na tabuli, som za lístoček vytiahla dve skryté snežienky, ktoré cez dierocku zrazu rozkvitli na lúke.

„Koľko nám rozkvitlo snežienok?“ spýtala som sa malých žiačikov.

Všetky ruky boli hore.

„Dve.“

Vytiahla som ešte tri.

„Koľko ich máme rozkvitnutých teraz?“

„Päť.“

„Kto nám to povie matematicky správne?“

„Dve plus tri je päť.“

„Výborne,“ pochválila som ich. „Zopakujme si to všetci!“

„Dve plus tri je päť,“ zborovo zaspievala celá trieda.

„A teraz si to zapíšeme na tabuľu a vy zasa do svojich zošitov!“

Deň sa napokon prehupol do popoludnia a ja som si vo vlaku v duchu rozoberala celú moju hodinu a potom i milé posedenie so vzácnou návštevou v zborovni. A keď som konečne prišla domov, hneď som utekala k mamine. „Mami, nebudeš veriť, čo sa mi stalo...“

„Počkaj, počkaj!“ zastavila ma. „Ty nebudeš veriť, čo sa stalo u nás...“

A potom som sa dozvedela nevídané novinky!

Mamina v ten deň chystala veľké pranie. Rozdeľovala bielizeň v kuchyni na kôpky. Bielu na jednu, bledú na druhú, farebnú a tmavú každú zvlášť na inú kôpku. To potom namočené kúsok po kúsku na veľkom stole namydli- la jadrovým mydlom. Zajtra skoro ráno to postupne bude na dvore pred letnou kuchyňou prať v koryte a na rumpli rajbovať. Každý jeden kúsok. Vždy večer potom bola taká unavená, že mala oči vpadnuté až hlboko v hlave.

Nuž, o elektrických práčkach vtedy ešte nebolo ani chý- ru a o automatických už vôbec nie.

A keď mala už bielizeň krásne po kôpkach porozdeľova- nú na zemi a práve sa ju chystala namočiť, počuje od brány neznáme hlasy: „Dobrý deň prajeme!“

Len čo sa jej dvaja páni predstavili, jeden z nich hneď aj pokračoval: „Nebudeme vás dlho zdržiavať. Vidím, že máte robotu s praním. Ale prichádzame k vám, lebo sa chceme porozprávať o vašej dcére Elene.“

Nuž a tento rozhovor zmenil celý môj život. Bol mílni- kom, ktorý perspektívne určil celú moju budúcu životnú cestu.

Neviem, čo všetko mamine hovorili, no prišli ju preho- voriť, aby ma po maturite poslali pokračovať ďalej a do- volili mi študovať na vysokej pedagogickej škole výtvarný odbor.

„Má nadanie, výtvarný talent! Taký neslobodno len tak zahodiť!“ vysvetľoval jej profesor Pavol Lukachich.

No nebolo to také jednoduché.

Bola som v rodine najmladšia. Môj o jedenásť rokov starší brat mal už ukončenú vysokú školu, sestra pedago- gickú školu pre učiteľky v materskej škôlke a ja som práve

končila pedagogickú pre učiteľov prvého až piateho ročníka. Naši už boli finančne vyčerpaní a len nedávno dokonca prišli aj o celoživotné úspory. Štát rozhodnutím zo dňa na deň zrušil a zlikvidoval viazané vklady, ktoré naši (rovnaako ako iní predvídajú rodičia) mnohé roky ťažko šetrili na budúce štúdiá svojich detí. Môžem ja od nich v tejto situácii očakávať, aby ešte ďalej niekoľko rokov financovali aj moje ďalšie štúdiá? Z čoho, Pane Bože?

Mojich rodičov čakalo zložité rozhodovanie a na také sa u nás v rodine zvolávala rodinná rada, čiže otcovi dvaja bratia s manželkami. Obaja mali deti s vysokoškolským vzdelaním. Nezúčastnila som sa tejto porady, no dozvedela som sa, že hoci ma môj krstný otec v mojich výtvarných začiatkoch podporoval, teraz boli všetci proti, aby som za týchto okolností pokračovala v štúdiu. Budem mať predsa maturitu a to koniec-koncov žene stačí až-až, nie? A vysoká škola si žiada veľké financie!

Naveľa-naveľa moju mamu prešla trpezlivosť. „Nie!“ ozvala sa rozhodne. „Elenka pôjde študovať ďalej! Aj keby som si mala ruky po lakte zodrať a peniaze na jej štúdiá aj zo zeme vydolovať!“

A bum! A bolo po schôdzi. Moja maminka si ma obhájila proti celej rodinnej rade.

V septembri som nastúpila na vysokú do Bratislavy.

Roky som to netušila a až v čase internetu som sa dozvedela, *kto* bol môj pán profesor Pavol Lukachich, ktorý mi vybojoval môj sen.

Pavol Lukachich bol ľudomil. Pomáhal svojim nadaným žiakom na štarte k výtvarnému uplatneniu, o čom

sa na verejnosti veľmi nevedelo. Pán profesor nebol nikdy stredobodom pozornosti, práve naopak. Bol skromný. Vedel chápať svojich študentov, rozoznať talent a podporiť ich umelecký cit a nadanie. Častokrát i finančne pomohol mnohým i z chudobných pomerov. Mal čisté srdce, krásnu dušu, bol trpezlivý a nechodil ďaleko pre kus láskavého humoru.

Zostanem navždy jeho vďačnou žiačkou a v každom mojom obraze mám zakliaty kus tejto vďačnosti k nemu.